

581.5

О–92 Кліни рослин і її угруповань як об'єкти теорії сингенезу / В. І. Шанда, Я. В. Маленко, О. Р. Ржепецька, О. О. Іванченко// Охорона довкілля: екологічні, освітянські, медичні аспекти : матеріали III Всеукраїнської конференції: 8-9 грудня 1998 р., м.Кривий Ріг. – Кривий Ріг : КДПІ, 1998. – Ч. 2. – С. 11–14.

Розуміння сингенезу як початкового та неперервного розвитку угруповань організмів дозволяє з позицій факторіальної та загальної екології рослин і їх угруповань визначати їх кліни в цілях екологічних індикації та прогнозування, деталізації та розчленування дії тих чи інших факторів і середовищ. Клин або клина є: 1) збільшення або зменшення частоти фенотипів (або відповідних ареалів) у вигляді градієнта якоїсь географічної лінії (Рігер, Міхаеліс; 2) вся гама переходів від одного крайнього варіанту ознаки до іншого (Майр,); 3) поступова зміна якоїсь ознаки екотопу або фітоценозу (кількісний градієнт). 4) поступова зміна будь-якої ознаки в ряді популяцій, котрі розташовані на будь-якій географічній трансекті (Дж. Ендлер, 1977 за В. Грантом, 1984); 5) зміна біотичних явищ в зв'язку з поступовим підвищенням чи зменшенням впливу екологічних умов (екоклин) або з таким же впливом будь-якого біологічного фактору, тобто (біоклин) (Бьїков, 1988).

Клинальна (неперервна зміна характерна для більшості екологічних факторів і фітоценозів.

Найбільш поширеним способом виявлення клинів в фітоценології є функція (Миркин, Резонберг, 1983).

Клини є рядами змін якісних і кількісних ознак організмів і популяцій в залежності від змін окремого фактору чи певного комплексу умов.

Як ряди факторо- чи середовищезалежних варіацій організмів, популяцій чи угруповань, клини можуть характеризуватися чи класифікуватися за: 1) факторами (еоклини); 2) середовищами (топоклини); 3) географічними положенням (геоклини); 4) угрупованням (цеоклини); 5) розвитком (хроноклина) , ілюструючи безперервність чи поступовість змін.

Більш загальне поняття – еоклин (Реген, Міхаеліс, 1967) – це внутрішньовидові варіації, що виникли у результаті реакції на різні умови екологічних зон, які входять в ареал виду.

Клини розвиваються у результаті взаємодії природного добору (який пристосовує кожную популяцію до локального середовища) з потоком генів (що веде до уніфікації всі популяцій виду). В кінцевому рахунку утворення клинів завжди обумовлено дією природного добору. Кількість клинів популяцій рівне числу мінливих якісних або кількісних ознак.

Клини розвиваються у результаті взаємодії природного добору (який пристосовує кожную популяцію до локального середовища з потоком генів (що веде до уніфікації всі популяцій виду). В кінцевому рахунку утворення клинів завжди обумовлено дією природного добору. Кількість

клинів популяцій рівне числу мінливих якісних або кількісних ознак.

Клини окремих видів можуть ілюструвати норми реакцій їх генотипів на фоні певних факторів, варіації та амплітуди фенотипічної мінливості, екологічні потенції.

Будь які клини угруповань слід уявити в якості спряжених рядів характеристик угруповань на фоні градієнтів екологічного фактору, змін середовищ, угруповань, флуктуацій і сукцесій угруповань.

Теорія клинів, на наш погляд, є невід'ємною від уявлень просторово-часового континіуму угруповань організмів, але поверхово їх можна поєднати з поглядами про пласку екологічно та географічно залежну еволюцію популяцій, видів, угруповань.

Клиналильні ряди можна складати: за родинами; за життєвими формами; за типами рослинності (наприклад, бур'янова рослинність, степова і т.д.). У клинах угруповань змінюється їх: 1) таксономічна ємкість; 2) екоморфічний фонд; 3) спектри таксонів і екоморф; 4) щільність трапляння; 5) ряснота видів; 6) поліхорфність популяцій. Клиналильні залежності угруповань організмів, насамперед рослинних, прослідковуються у планетарному, зональному, регіональному масштабах незалежно від того чи є вони природними, чи антропо сформованими та регульованими.

Клини серійних угруповань можна розглядати в широких географічних, екологічних перспективах та ретроспективах щодо їх просторово-часового існування та поширення. Еоклини серійних угруповань є рядами їх залежностей від

особливостей: 1) рельєфу; 2) експозиції схилів; 3) трофності субстрату; 4) його хімізму; 5) його щільності; 6) його зволоження; 7) його барвності; 8) Побудова деталізованих рядів клинів та визначення клинальних залежностей серійних рослинних угруповань на фоні трофності, вологості, рельєфу, часу – є об'єктивно складним, багатомисним завданням, але таким, яке поглиблює та розширює уявлення про екологічний склад рослинних угруповань та перспективи їх регулювання людиною.

Осмислення екологічної, генетичної, індикаторної та прогнозуючої функцій вивчення клинів рослин і їх угруповань є об'єктивно необхідним для поглиблення загальної теорії сингенезу, факторіальної екології та генетики.